

Tá hugmóð verður haft

Ein viðmerking til Carl Jóhan Jensen

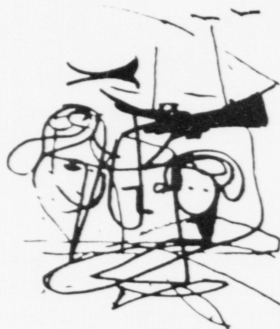
Carl Jóhan Jensen, sum er yrkjari og granskar bókmentir, hevur í seinasta nummari av *Brá* (13/14) nakrar hugleiðingar. Carl Jóhan viðger í grein síni tvey evnir. Annað evnið er føroyskar bókmentir yvirhøvur, sum — heldur grein-skrivarin — eru á einum krossvegi. Hitt evnið er yrkingasavnið *Framtíðin kemur ikki av sær sjálvari* eftir Jóannes Dalsgaard. Henda bókina er eitt savn av yrkingum, ið fevna um slakan mansaldur, árin 1960-87. Bókin kom út í 1987.

Greinin hjá Carl Jóhan er eftir minum tykki áhugaverd og upplýsandi. Men samstundis eru í henni so nógvir skeivir niðurstøður og so nógvir illa undirbygdir metingar, at bæði tvey, sum lesa *Brá* og ikki minst Carl Jóhan sjálvir, hava brúk fyri nokrum viðmerkingum.

Fyrst í grein síni kemur Carl Jóhan við nokrum generellum hugleiðingum, har hann býtir føroyskan skaldskap sundur í nakað, hann røpar máliskuskaldskap og nakað, hann røpar uttargarðsskaldskap. Tað, Carl Jóhan fortelur her, er eftir minum tykki forvitnisligt og virðismikið, tí tað er nýtt fyrir mongum lesara og varpar ljós á nýggjar leiðir í europeiskum skaldskapi. Tað er eisini gagnligt, við tað at tað kann vera teimum lesarum ein hjálp, sum hava hug at lesa Carl Jóhans egnu yrkingar. Men tá ið grein-skrivarin seinni í hugleiðingum sínum kemur til ta niðurstøðu, at tíðin er farin frá øllum «máliskuskaldskapi», t.e. øllum skaldskapi, yrktum á fólksins máli, soleiðis sum hetta málið livir, broytist og mennist her á klettunum, og at nú at kalla bara er pláss fyri ummælarans egnu esoteriska «uttargarðsskaldskapi», fer lesarin so smátt at undrast. Í okkara grannalondum, sum hvørt eigið upp í heil slott av bókmentum, er framvegis bæði pláss og brúk fyri øllum ælaboganum av skaldskaparsløgum — líka frá sang og rímryking — um realisumu og ekspressionisumu — til modernisumu og postmodernisumu. Tá soleiðis er, hava vit føroyingar, sum bara eiga upp í eina litla bókahill av yrkingasøvnum, orsök ella ráð til at steigja øll porturuttan eitt? Eg hugsi ikki. Upp í móti tí trongu skaldskaparhugmyndini hjá Carl Jóhan fari eg at loyva mær at seta eina rúmliga bókmentliga pluralisumu, har allar blómueittir — handfarnar við hegni og álvarsemi — fáa innivist, sjálvsagt eisini tann hjá Carl Jóhan.

Eftir at hava sagt sína hugsan um eitt móti í føroyskum bókmentum, fer Carl Jóhan undir at ummæla *Framtíðin kemur ikki av sær sjálvari*. Úrslitið, Carl Jóhan kemur til, er í stuttum hetta: í savninum hjá Jóannesi er ikki ein einasta yrking, sum kann fanga áhugan hjá einum nútíðarlesara. Ummælarans ferð gjøgnum savn Jóannesar er ein slík oyðmarkarferð, at lesarin til endans næstan fær ilt av honum. Ein sær næstan Carl Jóhan fyri sær, sum ein trúrisslig Lucky Luke á hestbaki, skarpan av svongd og tosta. Hann riður gjøgnum eina eyrskriðu og vónar at finna vatn og grønsku framman fyri stavn, men handan næstu syn er aftur bara skursl

Framtíðin kemur ikki av sær sjálvari

Jóannes Dalsgaard

og grót. Neyðar maður! Sum kvøldsins skuggar tognar, skerpið okkara hetja meira og meira. Og tá vit í solarrunningini hóma eina silhouett hokna niður við legubálið, er ilt at siga, hvat er skrámtutari — tann spiska hattargerðin ella tann piðjaða andlitsgreinin á okkara lúgvada bókmentliga reiðmanni.

Eg meini tað. Tað fyrsta, eg hugsaði, tá eg hevði lisið ummælið hjá Carl Jóhan, var, at hann má duga ógvuliga illa at leita. Eg setti meg aftur við yrkingasavni Jóannesar. Á síðu 18 fann eg eina yrking, sum eitur *Morgun í november*. Hon ljóðar soleiðis:

Tað lygnir um allan fjørð.

*Eitt fólv um Hogoyggj
í viknandi morgunroða.*

*Dóttir mín akslar skúlataskuna
sigur íti hon fer út um dyrnar
at tað luktar av vetri.*

Eg eygleiði hana millum bílarnar.

Eri sum breiðageisli á leysabekki.

Eg skal vísja Carl Jóhan um, at eg ornaði um bakið, tá eg las hesi orðini aftur. Í hesi yrkingini eru litir. Her er luktur. Her eru fadirligar kenslur. Her er tann hættsliga nútíðin. Her verður — so væl sum tað kann gerast — sagt frá einum almennum fyrirbrigdi, tí júst soleiðis standa í hesum døgum mammur og pápar í hundarðali, við hjartanum í brókunum. Her er ein fáorðaður friskleiki, sum eisini eyðkennir summar av yrkingunum hjá Heðini Klein. Og so til seinast hetta, ljóðliga sum myndarliga, frálíka tiltakið: sum breiðageisli á leysabekki. Okkurt hevur Jóannes sokið í seg millum teir gomlu skálvikingarnar niðri á Molini.

Nú veit eg fullvæl, at minar kenslur,

hóast tær eru veruligar, als ikki kunnu javnmetast við tær visindaliga undirbygdu metingarnar hjá Carl Jóhan. Spurningurin er bara: Hvussu visindaligar eru hesar metingar — og hvussu væl undirbygdar eru tær? Eftir at hava lisið savnið hjá Jóannesi, kemur Carl Jóhan til tað úrslit, at í tí er «skyldskapurin við tryssini eyðsýndur bæði so og so». Eg dugi ikki at siggja, at nokur grund er til at undrast á hetta, ella at hetta er serliga gløgt sæð, tá hugsað verður um, at Jóannes Dalsgaard er føddur í 1940, og at nógvar av yrkingum hansara eru yrktar í tryssunum. Tyðiligt er, tá tú lesur ummælið hjá Carl Jóhan, at tað, sum hann krevur, at Jóannes skal hava skapt tann seinasta mansaldurin, og sum hann væntar at finna í bók hansara, er just tann «uttargarðsskaldskapur», sum Carl Jóhan sjálvir tøy seinastu árin er farin at skapa í Føroyum. Hetta svarar til, at ein bókmentagranskari fer at undrast á, at eitt nú *Babilstornið* (1909) ikki er skrivað í stream-of-consciousness-stíli («Olysses» eftir James Joyce kom út í 1922). Min niðurstøða er tí tann, at sjálvstøðið undir bókmentaligu metingunum hjá Carl Jóhan er ein asøgulig og óvisindalig skaldskaparhugsan.

Men hetta er ikki alt. Í sínum ummæli av yrkingatýssinum «Sløð eftir skipsdagbók» brúkar ummælarin sum grundarlag undir atfinningum sínum tann pástand, at yrkjarin hevur sett sær sum mál at «endurspeglar fyri lesaranum tað veruliga livið umborð» á skipunum. Ummælaranum er hesin pástandur hentur, tí á henda hátt kann hann so mikið dyggilgari vísa á, at innihaldið í yrkingum Jóannesar aftur her er søgn og ikki — samsvarandi yrkjarans ætlan — veruleiki. Her er Carl Jóhan óheppin. Jóannes sigur ongastadni, at hann hevur sett sær fyri at skapa eina neyva veruleikalýsing. Jóannes røpar — sum nevnt — hetta yrkingasavnið «Sløð eftir skipsdagbók». Vit fáa at vita, at dagbókin er frá 1957-58, meðan yrkingarnar eru frá 1975. Aftrat tí kemur, at hesin tátturin í savni hansara røpast «afturljóð av utiferðum». Lesarin fær soleiðis greitt at vita, at her ikki er talan um veruleikalýsing, men heldur um endurminning. Pástandurin hjá Carl Jóhan er tí ikki bara skeivur. Hann er settur fram, hóast ummælarin veit betri, og er sostatt óreiðiligur.

Sum dømi um, hvussu eyðkendrar av «gygli og søgn» og tí vánaligar og ónýtligar yrkingar Jóannesar eru, tekur Carl Jóhan fram hetta brotið:

*Trygg í náttini
ljósin á landi
heitir kókar
við stákandi konum
sum vaska sær
um stór hvít bróst
framman fyri koksaskum
meðan breiðini ganga.*

Carl Jóhan ger upp á sín hástóra máta gjøldur burtur úr hesum reglunum. Her fari eg at loyva mær at spyrja: Er tin hald ikki søgn, Carl Jóhan? Og hvussu

kanst tú — hárfini logikari — forsvara at kasta hvørjum manni søgn fyri, tá tú sjálvir býr í einum sagnarslotti og talar sagnarorð?

Men lat okkum eina ferð aftrat hyggja at hesum reglunum. Tær eru í roynd og veru ógvuliga áhugaverdar, bæði í sjálvum sær, og eisini — um vit samanbera tær við viðmerkingar ummælarans — bókmentaliga. Tí eg kundi hugsað mær, at Jóannes, hóast hann ikki ger seg upp til at vera veruleikalýsara, her kemur so nær veruleikanum um hugaheimin hjá sjómanninum sum nakar. Tað, sum ummælarin ikki hevur fatað, er, at hvørt orð og hvørt bilæi í hesum broti peikar á sin mótsetning: ótrygd, myrkur, kulda, móðurloysi, unnustuloygi, heimloysi. «Tín favnur verður mitt heim og havn, har stútt tin vinur av langferð lendir», yrkti Pól F. Jóannes hevur loftað hesum sama, men hansara yrking fevnir um nógva meira, um tíðarmyndina og samfelagskarmin. Nokur av okkum minnst enn tíðina, tá baðstovan ikki var til, og mong kona mundi sanna kvæðarindið «duld eru døpur mein», tí hon nóg illa hevði tíð ella pláss til at vaska sær sjálvari uttan kanska eftir niðurfaringartíð, tá breiðini gingu. Tað ótrúliga lopið, vit hava gjørt inn í yvirfloðina (ofta tveir kókar og tveir baðstovur), ger hesa yrkingina uppafstari finari. Alt hetta átti Carl Jóhan at sæð. Min niðurstøða verður tí tann, at ein skaldskaparsjón, har allur menniskjansligur samhugi og samfelagsligur áhugi er útkólnaður, ger ein ummælara blindan.

Hann, sum heldur, at eg við hesum viðmerkingum vendi mær móti erligum bókmentaligum kritikki, skilir meg illa. Tað er tvørturímóti. Listin hevur hvorki brúk fyri tí tóma herðaklappinum — ella tí blindu háðini. Yrkingar Jóannesar eru eftir minum tykki ikki allastadni javngóðar í dygd, og tær høvdu tí hóskað væl til eina áhugaverda bókmentaliga viðgerð. Myndirnar, yrkjarin brúkar, varisligar, fjálgar og litíð breggjandi, eru verdar eina kanning í sjálvum sær. Sum tíðarmynd og persónssoga fær savnið sjálvsagt eisini eitt virði, sum fer at vaksa við tíðini. Sjálvir haldi eg tær persónligu yrkingarnar vera best, eitt nú «Boð», «Jarðarferð hjá skyldkonu á bygd» og «Heimkoma til fremmand land». Men nakrar av teimum politisku yrkingunum eldst eisini væl, eitt nú